

SÄTRA KOLONIOMRÅDE

Arkeologisk förundersökning i form av söschaktsgrävning

Gävle RAÄ 2:1–3

Sätra 111:10

Gävle stad och kommun

Gästrikland

2014

Anders Altner

SÄTRA KOLONIOMRÅDE

Arkeologisk förundersökning i form av sökschaktsgrävning

Gävle RAÄ 2:1–3

Sätra 111:10

Gävle stad och kommun

Gästrikland

2014

Rapport 2014:20

Anders Altner

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Tel 026-65 56 00
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2014
Omslagsbild: Sättragravfältet Gävle RAÄ 2, sett från SV. Foto: Maria Björck
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.
ISSN 0281-3181
Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Målsättning och metod.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	8
Resultat.....	9
¹⁴ C-analys.....	13
Tolkning.....	13
Förslag till vidare åtgärder.....	14
Referenser.....	14
Administrativa uppgifter.....	15
Bilaga 1. Schaktbeskrivningar.....	16
Bilaga 2. Anläggningsbeskrivningar.....	18
Bilaga 3. Fyndlista.....	27

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan. Den röda punkten markerar undersökningsområdet med förundersökningsschakten. Skala 1:100 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet har utfört en arkeologisk förundersökning i form av sökschaktsgrävning i anslutning till fornlämning RAÄ 2:1–3 (grav- och boplatsoområde). Arbetet föranleddes av planer på att anlägga ett nytt odlingsområde för kolonilotter på fastigheten Sättra 111:10, Gävle stad och kommun. Kostnadsansvarig var Samhällsbyggnad, Gävle kommun. Totalt grävdes 22 schakt inom det 7 500 m² stora undersökningsområdet. Arbetet utfördes under perioden 23 till 25 april 2014. Undersökningen gick i första hand ut på att undersöka om tidigare okända lämningar kom att beröras av eventuellt odlingsområde, samt att om möjligt avgränsa lämningarna.

Undersökningen resulterade i att ett fornlämningsområde, omkring 80x35 meter stort (NÖ-SV) och 2 221 m², kunde avgränsas inom undersökningsområdets norra del mot boplatso- och gravfältsområdet Gävle RAÄ 2.

I samband med undersökningen påträffades sammanlagt 11 stycken anläggningar i form av en rostplats (A8), stolphål (A4–A7), mer eller mindre skadade slagghvarpar (A1, A9–A14) och minst två lämningar efter troliga blästerungar (A10 och A11). Utöver detta iaktogs två nedgrävningar (A2–A3) vilka har utgått då de innehöll fynd av recent datum. De sentida bebyggelseresterna efter Sättravägen pekar mot att stora delar av boplatserna och lämningar efter dess grundläggande ekonomiska aktiviteter eventuellt har förstörts i samband med den senare bebyggelsen i området. Dock har det visat sig att lämningar har överlevt mellan byggnaderna och i vissa fall under konstruktioner, vilka inte har krävt någon djupt gående grundläggning.

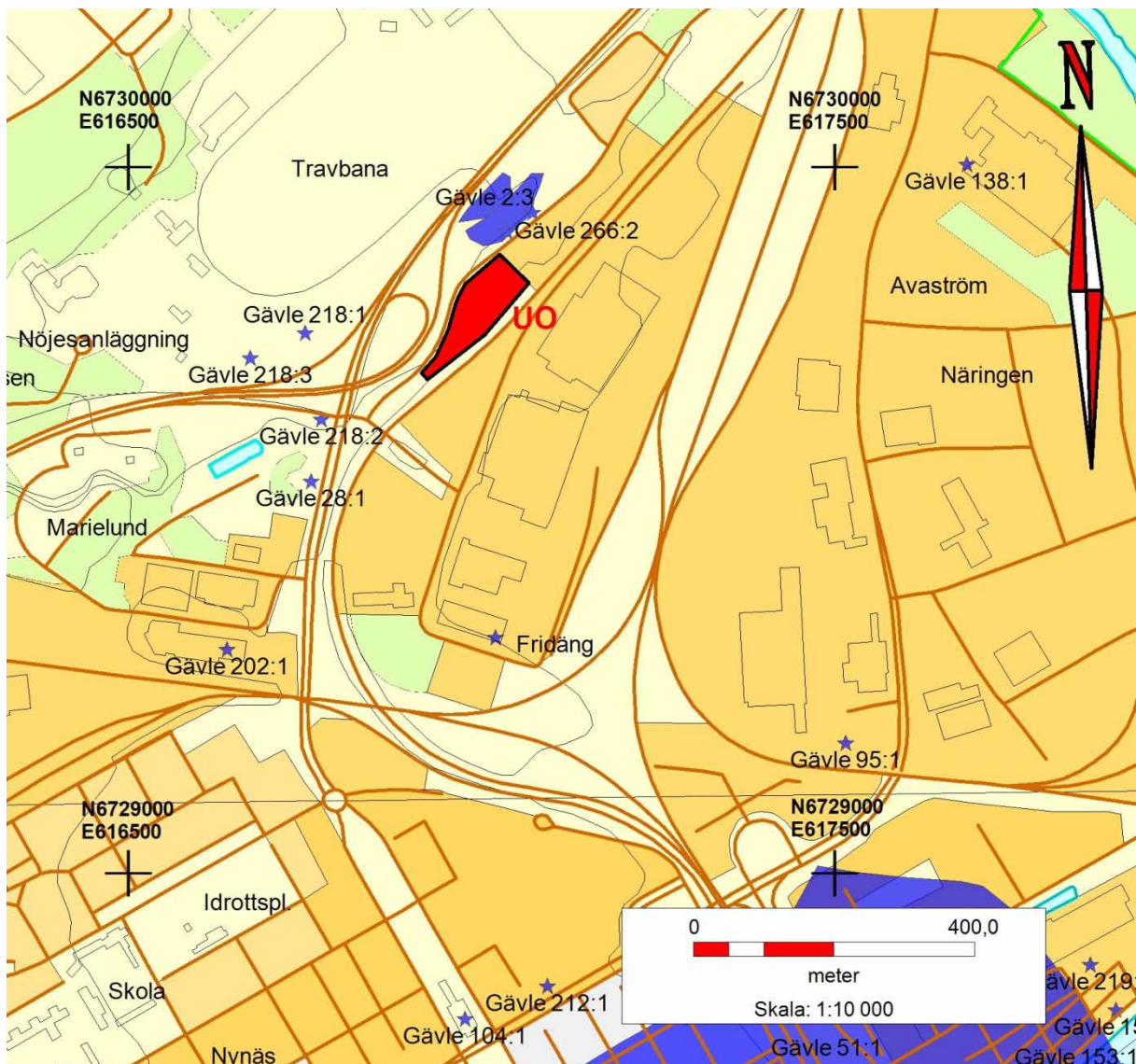
Kolprov togs ur slagg från två av anläggningarna, slagghvarp A1 och blästerugn A11. Slagghvarpet har daterats till vikingatid och blästerugnen till vendeltid.

Endast enstaka mindre anläggningar har snittats och mindre provgropar har grävts för att avgöra områdets och anläggningarnas funktion och karaktär. Blästerugnarna undersöktes endast ytligt i plan varefter de övertäcktes med schaktmassorna.

INLEDNING

I samband med Gävle kommuns planer på att anlägga en ny koloniträdgård vid Sättra utförde Länsmuseet Gävleborg en förundersökning i form av sökschaktsgrävning på fastigheten Sättra 111:10, Gävle stad och kommun (Figur 2). Beslut om arkeologisk förundersökning togs av Länsstyrelsen i Gävleborg (Lst dnr 431-2055-14), då det planerade koloniområdet ligger i anslutning till RAÄ 2:1–3 (grav- och boplatsoområde), samt att en skadad slagghvarp A8 påträffades i direkt anslutning nordöst om undersökningsområdet år 2013. Förundersökningen gjordes den 23 till 25 april 2014.

Utifrån fornlämningsbilden i angränsande områden bedömdes området i Sättra utgöra ett lämpligt läge för bosättning och järnframställning under järnålder och medeltid. Nivåerna över havet visar att området har legat kustnära under äldre järnålder.

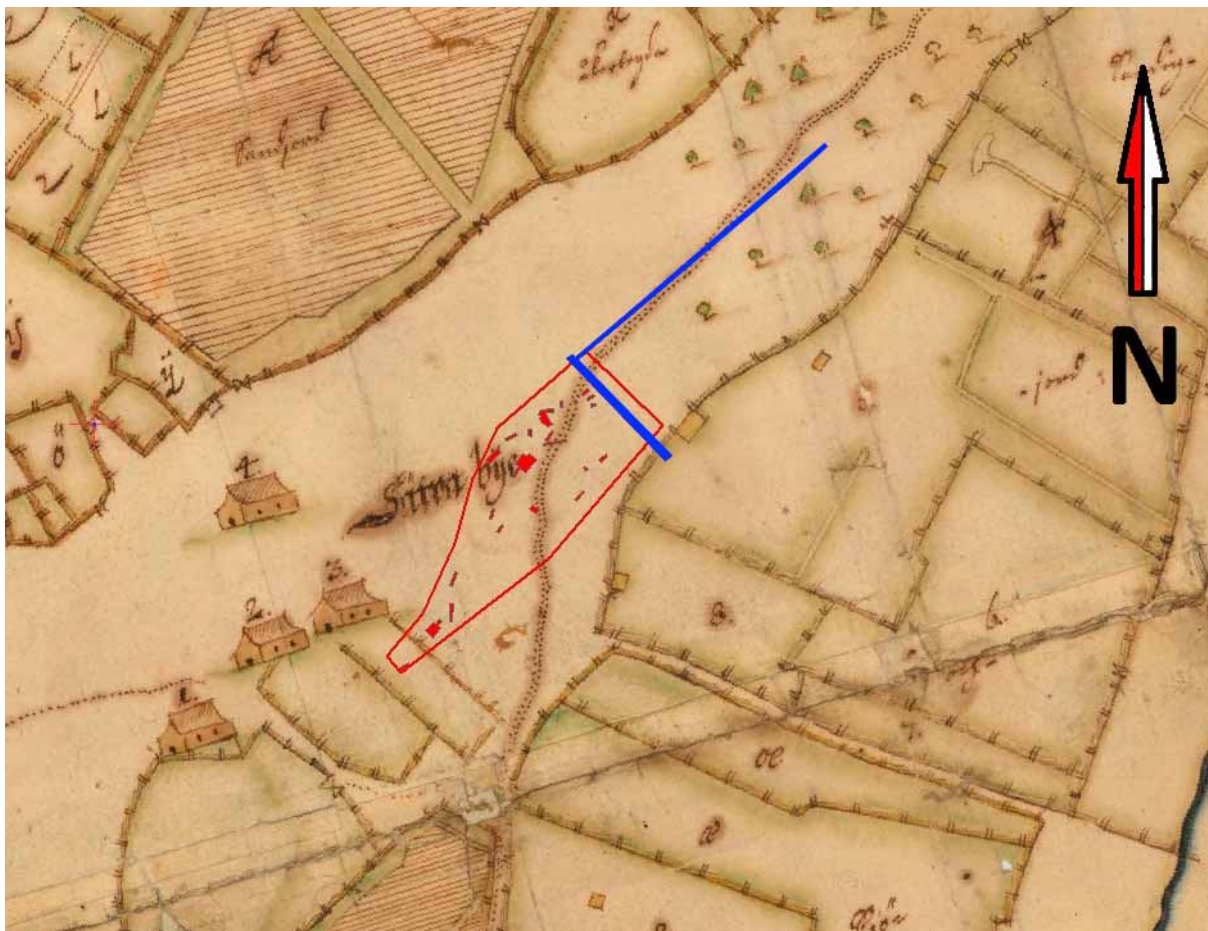
Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan. Den rödmarkerade ytan märkt UO utgör undersökningsområdet. De blå ytorna utgör kända fornlämningar. Skala 1:10 000.

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Målsättningen med förundersökningen var att avgränsa och dokumentera eventuella fornlämningar inom sökschakten för att tillvarata kunskap som förväntas bidra till områdets historia, samt utgöra en beslutsgrund för det planerade koloniområdet och en eventuell särskild arkeologisk undersökning, etapp 2.

Målsättningen för förundersökningen var att utreda:

- fornlämningens utbredning och omfattning inom arbetsområdet/planområdet.
- fornlämningens karaktär, sammansättning och komplexitet.
- förekomst av anläggningar – utbredning, bedömning av typer och antal.
- förekomst av kulturlager – utbredning, tjocklek och innehåll.
- bedömning av fyndförekomst – mängd, bevarandegrad och karaktär.
- preliminär datering.
- preliminär tolkning av fornlämningen.
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad.
- bedömning av fornlämningens kunskapsvärde.

Figur 3. Detalj ur 1681 års geometriska karta över Sättra bys ägor i Hille socken (Lantmäteriverkets arkiv: 21-hil-35). Utredningsområde och förundersökningens schakt är markerade i rött. 2013 års förundersökning vid Sättra är markerat i blått.

Länsmuseet ansåg det troligt att rester av järnframställningens olika processer kunde komma att påträffas inom sökschakten liksom möjlig förekomst av förhistorisk bebyggelse, i form av stolphål, härdar, kokgropar, kulturlager och avfall. Vidare gick det inte att utesluta att eventuell förekomst av bebyggelse-rester från Sättras gamla bytomt (Figur 3), med ursprung i medeltiden skulle kunna påträffas.

Förundersökningen utfördes i form av sökschaktsgrävning med grävmaskin i bebyggelse och släntmiljö, för att lokalisera eventuella konstruktioner som skulle kunna bli underlag för en särskild utredning. Inom utredningsområdet, bedömdes sannolikheten att lämningar kunde påträffas som större i nordvästra delen, samt emellan de befintliga husgrunderna och området mot Sättravägen, vilket 2013 års förundersökning i direkt anslutning nordöst om aktuellt utredningsområde visade. Sökschakten kom att läggas och anpassas efter befintliga ledningsdragningar inom utredningsområdet. Schakten togs ned till fynd- och/eller kontextförande lager, annars till den naturligt förekommande jordmånen för att lättare kunna urskilja eventuella konstruktioner.

Påträffade kulturlager och konstruktioner rensades för hand och därefter dokumenterades de i form av fotografier och profilritning. Schakten och anläggningar mättes in och beskrevs, med längd, bredd och djup.

Förundersökningen avslutades med att sökschakten lades igen. En presenning lades ovan slaggvarp A1 i schakt 8 och ovan blästerugn A10 i schakt 10 innan schakten återfylldes.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Gävle RAÄ 2 ligger i Gävle stad, på nordvästra sidan av Sättravägen på krönet av en flack ås. Höjden över nuvarande havsnivå är 15-20 meter och jordarterna i området består av isälvsediment och postglacial sand. Platsen ligger i dag i ett hårt exploaterat stadslandskap dominerat av industrier, vägar, bebyggelse och järnvägsbankar.

Sätra kommer ur namnet *säter*, från fornnordiskans ”setr” och betyder i mellersta och östra delen av Sverige ”skogsäng, utmarksäng” och utgör bildningen till verbet ”sitta” med en grundbetydelse till ”sittande, uppehåll och placering”. I västra delen av Sverige och delar av Norge, har *säter* ett annat ursprung och betyder ”fäbodställe”. I betydelse av *säter* (sætr) som fäbodställe ligger ursprunget något senare i tiden och är som äldst från medeltiden, medan betydelsen *säter* (setr) som ängsmark vanligen har sitt ursprung i senare delen av järnåldern.

Det äldsta dokumentet där Sätra nämns som ortnamn, är från år 1432 och då i en underskrift, i samband med en attest över Uppsala domkyrkas överhöghet över Öhn i Valbo ”Jowan ij sæthrom” (NoB 1939:141 ff)

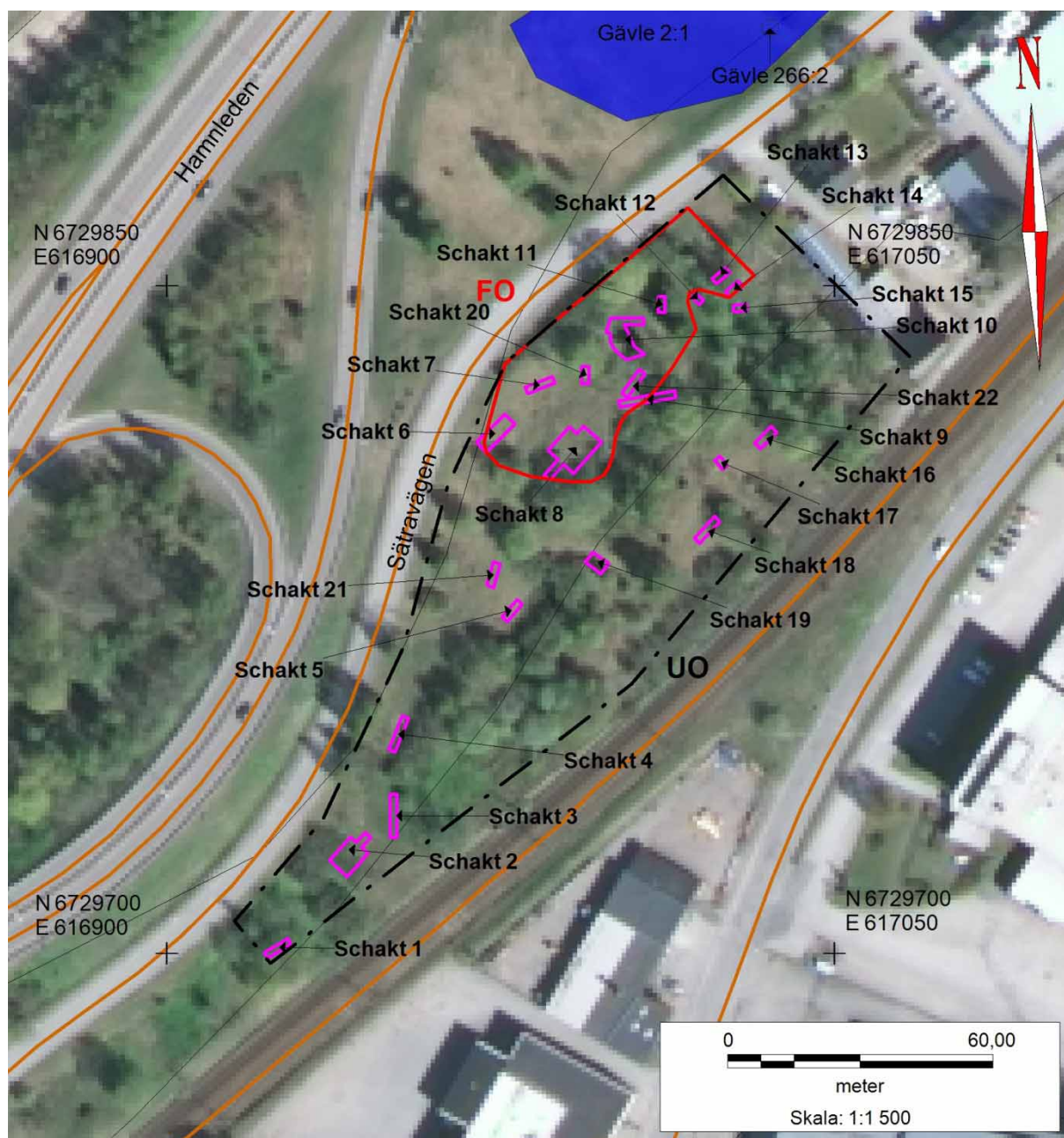
1931 undersökte Boo von Malmberg en mindre hög i nordöstra delen av gravfältet och fyndmaterialet utgjordes av brända ben, järnfragment och järnslag och daterades utifrån fynden till vikingatid (Inv. nr. GM 2580).

I samband med en planerad breddning av vägen mellan Lexe och Avan, utförde Riksantikvarieämbetet, år 1981, en arkeologisk undersökning av grav- och boplatsoområdet (Gävle RAÄ 2) och sammanlagt undersöktes 1600 m² (Jeppson 2004).

Fornlämningsområdet med kulturlager har ursprungligen tagit ett större område i anspråk, vilket visade sig tydligt då anläggningar i västra delen av området var skurna av gamla E4:an. I södra delen iakttogs omfattande markförändringar. Vidare iakttogs spår av att undersökningsytan tidigare blivit avbanad i och med omrörda jordmassor med slaggstycken och järn. Under detta fanns rester av ett orört kulturlager endast 0,05-0,1 meter djupt.

Inom undersökningsområdets norra del framkom 316 anläggningar av vilka flertalet utgjorde gropbottnar och hälften av dessa tolkades tillhöra järnframställning och smidesverksamhet, medan den andra hälften utgjorde stenpackningar och stolphål.

2013 utförde Läns museet Gävleborg en arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning i direkt anslutning till grav- och boplatsoområdet (Gävle RAÄ 2). Vid förundersökningen framkom anläggningar efter järnframställning. De påträffade anläggningarna hade en tydlig koppling till tidigare undersökningar som gjorts i området (Altner 2014). Av anläggningarna daterades en slaggavtappningsgrop till blästerugn till vendeltid (590–670 e.Kr.).

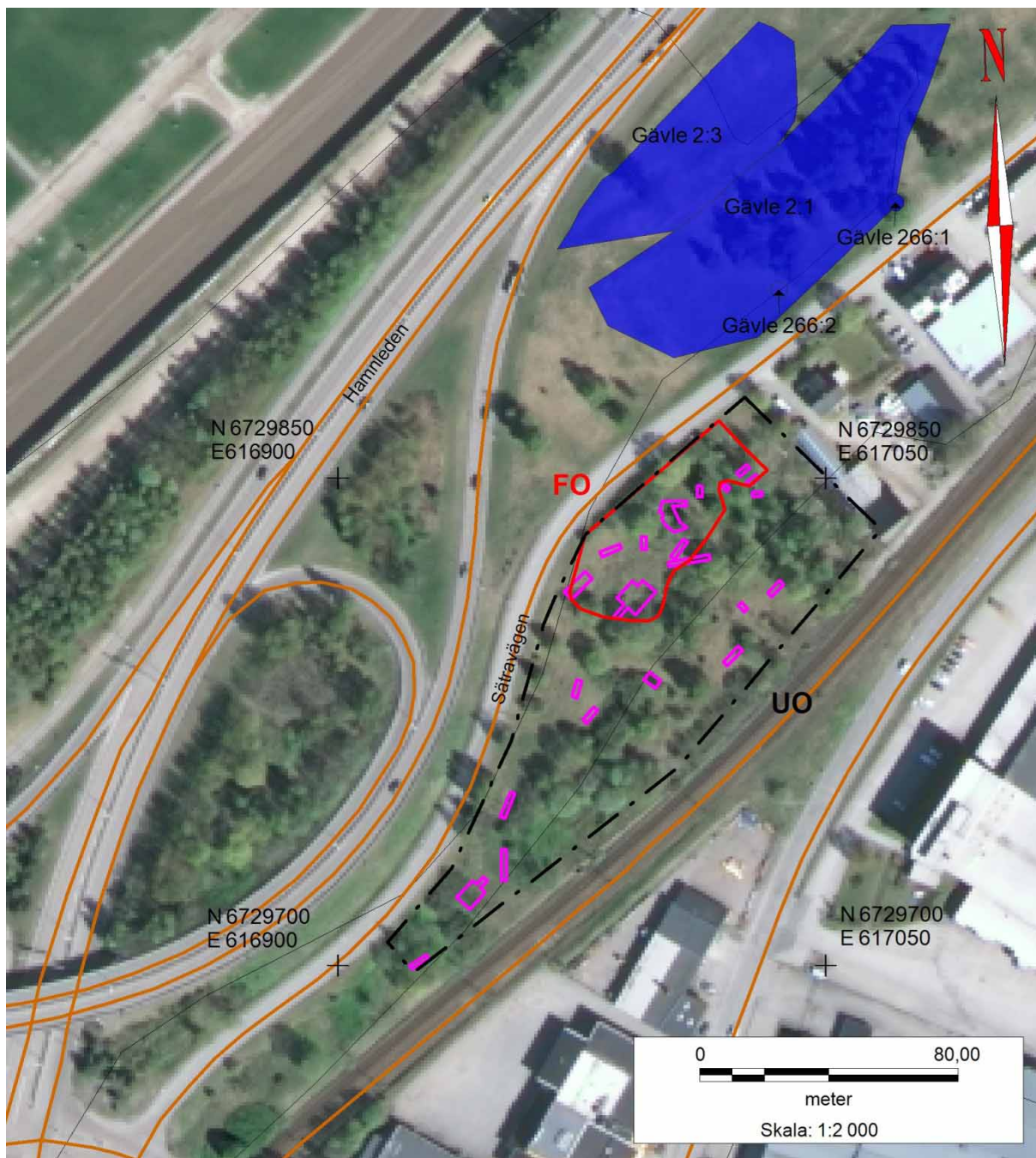

Figur 4. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningsområdet (UO) markerat i svart. Avgränsat fornlämningsområde (FO) markerat i rött. Sökschakt markerade i rosa. Registrerade fornlämningar markerade i blått. Skala 1:1500.

RESULTAT

Totalt grävdes 22 stycken sökschakt på sammanlagt 351,5 m². Schakten var 2,5–14 meter långa, 1,4–7,8 meter breda och 0,7 meter som djupast (Figur 4). 73 % av schakten bar spår av kraftig sentida exploatering. Av det 7 500 m² stora undersökningsområdet undersöktes omkring 4,7 % med sökschakt.

Undersökningen resulterade i att ett fornlämningsområde på omkring 80x35 meter (NÖ-SV) och 2 221 m², kunde avgränsas inom undersökningsområdets norra del mot boplots- och gravfältsområdet Gävle RAÄ 2 (Figur 5).

Figur 5. Utdrag ur fastighetskartan. Undersökningsområdet (UO) markerat i svart. Avgränsat fornlämningsområde (FO) markerat i rött. Sökschakt markerade i rosa. Registrerade fornlämningar markerade i blått. Skala 1:2000.

Sammanlagt påträffades 14 anläggningar, varav två (A2–3) utgått då de med all sannolikhet var recenta. Anläggningarna bestod av två blästerugnar (A10–11), varav A10 med säkerhet utgör rest av blästerugn, minst fem slaggvarp (A1, 9, 12–14), en rostplats (A8), fyra stolphål (A4–7) och rester av ett skadat kulturlager (figur 6).

Utöver anläggningarna framkom också, i sydvästra delen av det avgränsade fornlämningsområdet, ett skadat kulturlager i form av möjligen nedre delen av en äldre markhorisont (Figur 6). Ingen slagg iakttogs inom detta lager och möjligen har området använts som åker- eller betesmark.

Sammanlagt påträffades tre fynd (Figur 7–8, 22). Två fynd av fragment av bryne (F1 och F3, figur 7, 9, 22), samt ett fynd av fragmenterad figur (F2, figur 8, 22) av möjligen bergart eller fossil. Det har inte gått att avgöra om figuren är gammal eller av mer recent datum.

Figur 7. Inv. nr. GM: 41399:1. Fragment av bryne (F1).

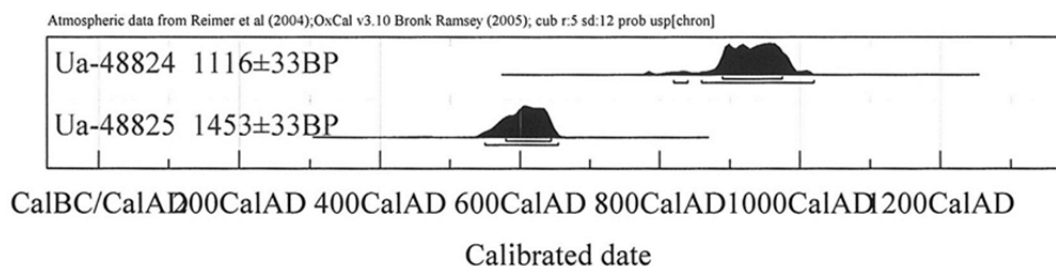
Figur 8. Inv. nr. GM: 41399:2. Fragment av figur (F2).

Figur 9. Inv. nr. GM: 41399:3. Fragment av bryne (F3).

¹⁴C-analys

Två kolprov har daterats vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala (Figur 10–11). Då kolproverna har petats ut ur porer i slaggbitar, vilka slagits sönder med hammare, har inget kolprov skickats för vedartsanalys, utan endast för datering.

Figur 10. ¹⁴C-datering utförd på Ångströmlaboratoriet i Uppsala, daterar slagghvarpet A1 till vikingatid och den eventuella blästerugnen A11 till vendeltid.

Prov Nr	Anläggning	¹⁴ C ålder BP	Kalibrerade år	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.
Ua- 48824	A1 Slaggvarp	1116+ /- 33	860-1020 e.Kr.	-	-
Ua- 48825	A11 Blästerugn?	1453 +/- 33	550-655 e.Kr.	-	-

Figur 11. ¹⁴C-datering utförd på Ångströmlaboratoriet i Uppsala, daterar slagghvarpet A1 till vikingatid och den eventuella blästerugnen A11 till vendeltid.

TOLKNING

Resultatet av förundersökningen visar att järnframställning på platsen åtminstone har bedrivits under perioden yngre järnålder till vikingatid.

Den spridda slaggen inom fastigheten, samt ytorna med mer sammanhängande slagg, talar för att det kan ha funnits flera blästerugnar på platsen. Möjligen har det funnits flera blästerugnar, på en längre sträcka, anlagda efter slänten, och många av dessa har sannolikt förstörts i och med den bebyggelseetablering som skett i området längs med Sättravägen. Mycket tyder dock på att eventuella ytterligare lämningar kan finnas kvar mot Sättravägen och mellan dagens bebyggelse, vilket schaktövervakningen efter Sättravägen som utfördes år 2013 av Läns museet visade. Större delen av bärlagret tillhörande Sättravägen verkar till större delen vara påfört ovan den naturliga marknivån.

Blästplatsen torde utgöra ett resultat av byanknuten eller till och med en järnframställning av mindre industriell betydelse med tillhörande bebyggelse, där delar av järnet möjligtvis har gått på export. Mycket talar för att det funnits en bebyggelsekontinuitet vid Sättra med ursprung i äldre järnålder och möjligen ligger höjdpunkten inom yngre järnålder fram till 1800-talet, varefter bebyggelsen i dagens läge har förskjutits och kommit att förtätats kring Sättrahöjden.

A10 utgör en rest av en klassisk blästerugn från järnåldern med underliggande slaggavtappningsgrop. Det gick inte att avgöra om endast slaggavtappningsgropen finns kvar eller om det var nedre delen av blästerugnen som syntes i plan. En liten provgrop i södra delen av intilliggande slagghvarp A9, visade att botten av slagglagret fanns minst 0,4 meter under schaktytan. Möjligen finns åtminstone lika mycket kvar av blästerugnen under ytan i schaktet.

A11 utgör eventuellt en rest av blästerugn. Då anläggningen till synes verkar vara kvadratisk/rektangulär i form skulle det i sådana fall röra sig om en ovanlig utformning av blästerugn. Formen kan leda till ojämn temperatur i ugnen, med kalla zoner i hörnen vilket leder till en ineffektiv reduceringsprocess. Har eventuell blästerluft tillförts i ugnens hörn skulle detta möjligen minska risken för att kalla zoner uppstått (Forenius 2005:40). Utgör anläggningen en underliggande kvadratisk slaggavtappningsgrop till en ovanliggande rund blästerugn bör detta inte ha utgjort en kvalitativ skillnad. Den kvadratiske formen på slaggavtappningsgropen bör i stället ha underlättat själva slaggutrensningen. Eventuellt kan det röra sig om en helt annan typ av anläggning, troligen kopplad till något av de olika momenten som ingår i järnframställningsprocessen. Troligtvis utgör anläggningen en slaggavtappningsgrop som är kvadratisk/rektangulär i form och att det är det enda som återstår av blästerugnen. Det finns inget som antyder att slaggen kan ha tillförts anläggningen vid aktiviteter i ett senare tillfälle.

FÖRSLAG TILL VIDARE ÅTGÄRDER

Länsmuseet har avgränsat en 80x35 meter stor yta innehållande blästerbrukslämningar inom tilltänkta planområde. Om Gävle kommun vill ta denna yta i bruk krävs en slutundersökning.

Undersökningens resultat har visat att fornlämning Gävle RAÄ 2 har en större utbredning än vad som tidigare har registrerats och att området sydväst om den äldre begränsningen bör skyddas i framtiden.

Angående resterande ytor så anser Länsmuseet att inga ytterligare åtgärder är nödvändiga i samband med den planerade koloniträdgården på fastigheten Sättra 111:10, Gävle stad och kommun.

REFERENSER

- Altner, A. 2014. *Sättra gravfält och Gävle stadslager*. Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2014:09.
- Bellander, E. 1938. Gästriklands järnåldersbebyggelse. I. Fornlämningar och fynd. I: *Från Gästrikland* 1938. S. 7-156. Gävle.
- Bellander, E. 1944. Gästriklands järnåldersbebyggelse. II. Bebyggelsehistoria. I: *Från Gästrikland* 1944. S. 7-94. Gävle.
- Eriksson, K., Roslund-Forenius, Y. & Sandberg, B. 2005. *Från avfallsgrop till sopcontainer*. Arkeologisk undersökning, Stortorget, RAÄ 51, Gävle stad, Gästrikland, 2003. Rapport-Länsmuseet Gävleborg 2005:02.
- Forenius, S., Willim, A. & Grandin, L. 2005. Medeltida blästbruk vid Bredabäck. E4-projektet i Skåne, område E4:31. RAÄ 125, Värsjö 3:10, Skånes Fagerhults sn, Skåne. *Geoarkeologiskt Laboratorium, Analysrapport* 12. 2005. Uppsala.
- Liasen, K., Blomqvist, M. & Sandberg, B. 2000. *Brända Bocken ny restaurang på Stortorget*. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Stortorget Norr 2:1 m.fl., RAÄ 51, Gävle stad, Gästrikland, 2000. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2000:04.

Ulfhielm, B. 2012. *Järnålder i Kungsback*. 2012. Arkeologisk för- och slutundersökning. RAÄ 175 och 466, Gävle stad, Gävle kommun, Gästrikland 2011. Rapport Läns museet Gävleborg 2012:14.

Övriga källor

Jeppsson, A. 2004: *Slutundersökning 1981. GÄ, Gävle, Sättra RAÄ 2*. Riksantikvarieämbetet, UV C, Rapportsammanställning 2004-12-13. (RAÄ dnr 321-4672-2004). Stencil.

Läns museet Gävleborg inv. nr. GM 2580.

NoB = Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning. Årgång 27. 1939, s 141 ff.

Sofi (Ortnamnsregistret, Institutet för språk och folkminnen)

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 431-2055-14

Beslutsdatum: 2014-04-23

Läns museet Gävleborgs dnr: 1892/320

Uppdragsgivare: Samhällsbyggnad, Gävle kommun

Undersökningstid: 23 och 25 april, 2014.

Projektledare: Anders Altner

Personal: Maria Björck, Anders Altner, Katarina Eriksson och praktikant Josefin Olsson

Fastighet: Sättra 111:10

Socken: Gävle stad

Kommun: Gävle

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Kartblad: 67G 2bN

Höjdsystem: RH 2000

Exploateringsyta: 7 500 m²

Undersökt yta: 351,5 m², vilket utgör 4,7 % av undersökningsområdet

Arkeologtimmar: 32

Digitala inmätningar: GPS av Maria Björck

Dokumentationshandlingar som förvaras i Läns museet Gävleborgs arkiv: 102 digitala foton och mätdata. 3 ark med planritningar och profiler.

Fynd: Tre fynd tillvaratogs och förvaras i läns museets magasin. Inv. nr. GM 41399

BILAGA 1. SCHAKTBESKRIVNINGAR

Schakt	Längd	Bredd	Djup	Beskrivning	Naturlig jord	Fynd
1	6 m	1,4 m	0,55 m	Matjord 0,23-0,55 meter tjockt, omgrävt med recent raseringslager.	Sandig morän	
2	10 m	1,4-4 m	0,35 m	Matjord 0,3 meter tjockt, med avgränsningskant recent byggnad med botten av murstock.	Sandig morän	
3	10 m	1,4 m	0,45-0,55 m	Lagerföljd överst och nedåt: 1. Matjord 0,3-0,4 meter tjockt. 2. Grå sandig lera 0,05-0,1 meter tjockt.	Sandig morän	
4	8 m	1,4 m	0,5 m	Matjord 0,4-0,5 meter tjockt med recent keramik.	Sandig morän	
5	5 m	1,4 m	0,5 m	Matjord 0,5 meter tjockt med enstaka recent tegel och keramik.	Sandig morän	
6	9 m	2,8 m	0,5 m	Lagerföljd överst och nedåt: 1. Matjord 0,3 meter tjockt. 2. Skadat kulturlager 0,05-0,1 meter tjockt.	Sandig morän	F1 fragment av bryne, lager 2.
7	6 m	1,4 m	0,4 m	Matjord 0,35 meter tjockt med recent byggnadsmaterial.	Sandig morän	
8	14 m	1,4-7,8 m	0,3-0,45 m	Lagerföljd överst och nedåt: 1. Matjord 0,2-0,3 meter tjockt. 2. Möjligen rest av skadat kulturlager, 0,05-0,1 meter tjockt, med förekomst av skadad slaggvarp (A1).	Sandig morän	F2 fragment av stenfigur i övergången lager 1 och 2.
9	13 m	1,4 m	0,35 m	Matjord 0,35 meter tjockt med recent tegel och byggnadsmaterial, två nedgrävningar A1 och A2, recent.	Sandig morän	
10	10 m	1,4-7,8 m	0,3-0,4 m	Matjord 0,3-0,4 meter tjockt. Blästerugn A10, rostplats A8, 4 st stolphål A4-7, slaggvarp A9 och A12.	Sandig morän	F3 ur övergången till slaggvarp A9.
11	3,5 m	1,4 m	0,2 m	Påförd grus för infartsväg 0,2 meter tjockt. Blästerugn A11, eventuell skadad slaggvarp A14.	Sandig morän	

12	2 m	1,4 m	0,5 m	Matjord 0,3 meter tjockt. Raseringsmassor, recent	Sandig morän	
13	4 m	1,4 m	0,2 m	Matjord 0,2 meter tjockt, slagghvarp A13	Sandig morän	
14	4 m	1,4 m	0,6 m	Matjord 0,35 meter tjockt med enstaka recent tegel. Spridd slagg.	Sandig morän	
15	2,5 m	1,4 m	0,7 m	Matjord 0,3 meter tjockt. Raseringsmassor, recent	Sandig morän	
16	5,5 m	1,4 m	0,5 m	Matjord 0,3 meter tjockt. Raseringsmassor, recent	Sandig morän	
17	2,5 m	1,4 m	0,4 m	Matjord 0,3 meter tjockt med raseringsmassor, recent	Sandig morän	
18	6,5 m	1,4 m	0,3 m	Matjord 0,3 meter tjockt, nedgrävning recent.	Sandig morän	
19	3 m	2,8 m	0,3 m	Matjord 0,3 meter tjockt, nedgrävning recent.	Sandig morän	
20	4 m	1,4 m	0,4 m	Fin matjord 0,4 meter tjockt,	Sandig morän	
21	5 m	1,4 m	0,35 m	Matjord 0,3 m tj med enstaka recent tegel och keramik.	Sandig morän	
22	6,5 m	1,4 m	0,3 m	Matjord 0,3 meter tjockt med enstaka recent tegel och keramik. Spridd slagg.	Sandig morän	

Figur 12. Schakttabell. Schakten grävdes i nära anslutning SSV om RAÄ 2 (grav- och boplatssområde) vid Sättravägen.

BILAGA 2. ANLÄGGNINGSBESKRIVNINGAR

A1 Slaggvarp

Slaggvarp, oval i plan, minst 7,3x4 meter stor (NÖ-SV). Fortsätter SÖ in i schaktkanten (Figur 13). Ett fynd av en figur, av sten/fossil, påträffades i övergången mellan slagglagret och matjorden (F2, figur 8, 22). Slaggprover från anläggningen tillvaratogs. Kol taget ur slaggprov skickades till ¹⁴C-analys och anläggningen har daterats till vikingatid (Figur 10–11).

Figur 13. Foto över slaggvarp A1. Taget från SSÖ. Foto: Maria Björck.

A2 UTGÅR!

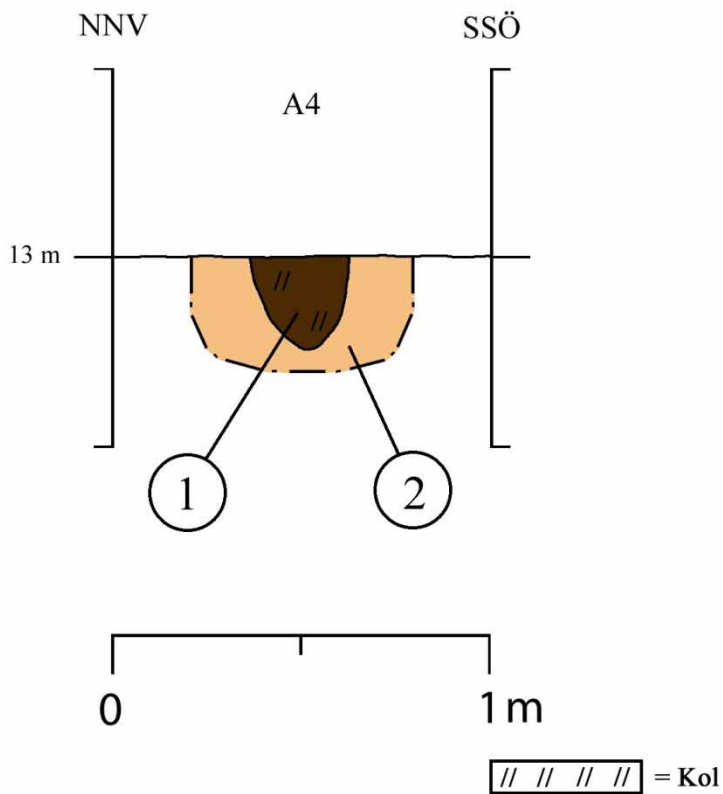
Nedgrävning, oval i plan, 0,45x0,4 meter stor (N-S) och 0,22 meter djup. Något skålformad i profil med stegvis oregelbunden botten. Fyllnaden utgjordes av brun humös något siltig sand med enstaka mindre natursten och fragment av keramik. Fyllnaden matjordsliknande, möjligen recent. Anläggningen har snittats och profilritats.

A3 UTGÅR!

Nedgrävning, ovalt i plan, 0,55x0,45 meter stor (N-S) och 0,35 meter djup. Skålformat i profil med konkava sidor och en rundad botten. Fyllnaden utgjordes av recent matjord med en måttlig mängd djurben, spik och fragment av glaskärl. Anläggningen har snittats.

A4 Stolphål

Stolphål, ovalt i plan, 0,25x0,2 meter stor (N-S) och 0,25 meter djup (Figur 14). Skålformat i profil med svagt konkava sidor och rundad botten. Fyllnaden utgjordes av sotig brunsvart sand med enstaka mindre bitar av blästsagg. Enstaka slaggbitar kan möjligen utgjort skoning. Anläggningen har snittats och profilritats. Möjlig relation till A5.

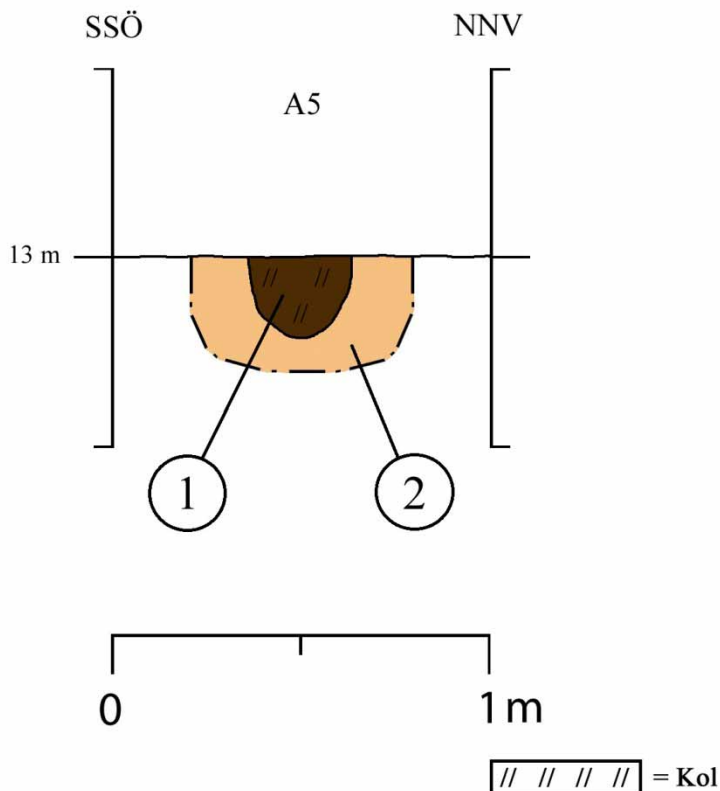
Figur 14. Profil mot VSV av anläggning A4. Skala 1:20.

Lagerbeskrivning:

1. Mörkbrun humös sand med inslag av kol och sot.
2. Grovkornig naturligt förekommande sand.

A5 Stolphål

Stolphål, runt i plan, 0,25 meter i diameter och 0,22 meter djup (Figur 15). Skålformat i profil med konkava sidor och rundad botten. Fyllnaden utgjordes av sotig brunsvart sand med enstaka mindre bitar av blästslagg. Enstaka slaggbitar kan möjligen utgjort skoning. Anläggningen har snittats och profilritats. Möjlig relation till A4.

Figur 15. Profil mot ÖNÖ av anläggning A5. Skala 1:20.

Lagerbeskrivning:

1. Mörkbrun humös sand med inslag av kol och blästslagg.
2. Grovkornig naturligt förekommande sand.

A6 Stolphål

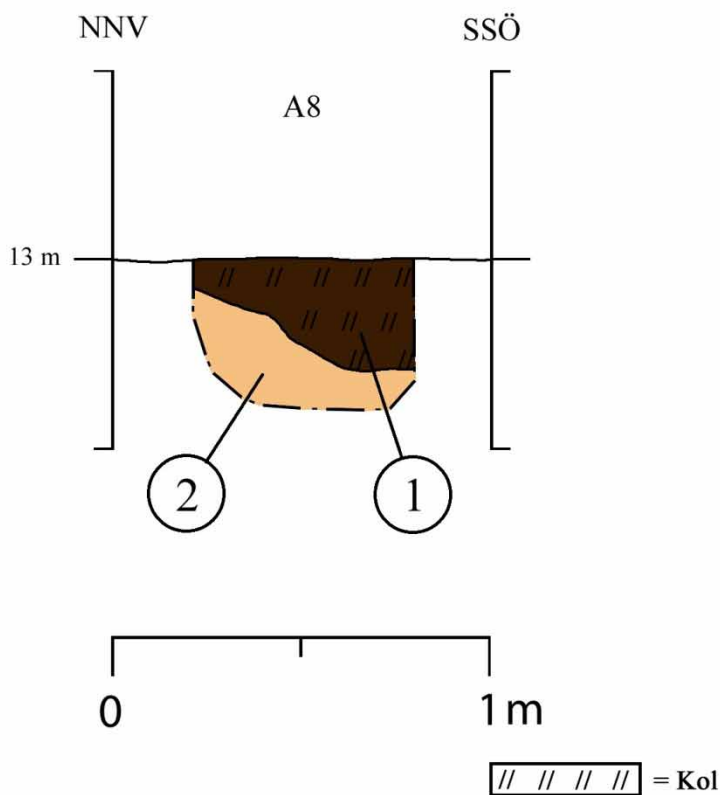
Troligt stolphål, runt i plan, 0,35 meter i diameter. I plan utgjordes fyllnaden av sotig brunsvart sand med enstaka mindre bitar av blästslagg. Möjlig relation till A4-5.

A7 Stolphål

Troligt stolphål, runt i plan, 0,2 meter i diameter. I plan utgjordes fyllnaden av sotig brunsvart sand med enstaka mindre bitar av blästslagg. Möjlig relation till A4-5.

A8 Rostplats

Rostplats för malm, oregelbunden i plan, 3,65x1,75 meter stor (NV-SÖ). Tunt rödbrunt lager av rostad magnetisk malm. Ovan rostplatsen iaktogs ett 0,25 meter djupt lager av svart sotig sand med inslag av slagg. En provgrop togs upp i anläggningens sydöstra del (figur 16).

Figur 16. Profilsnitt mot VSV av anläggning A8. Skala 1:20.

Lagerbeskrivning:

1. Mörkt brunröd humös sand med kol och enstaka blästslagg.
2. Grovkornig naturligt förekommande sand.

A9 Slaggvarp?

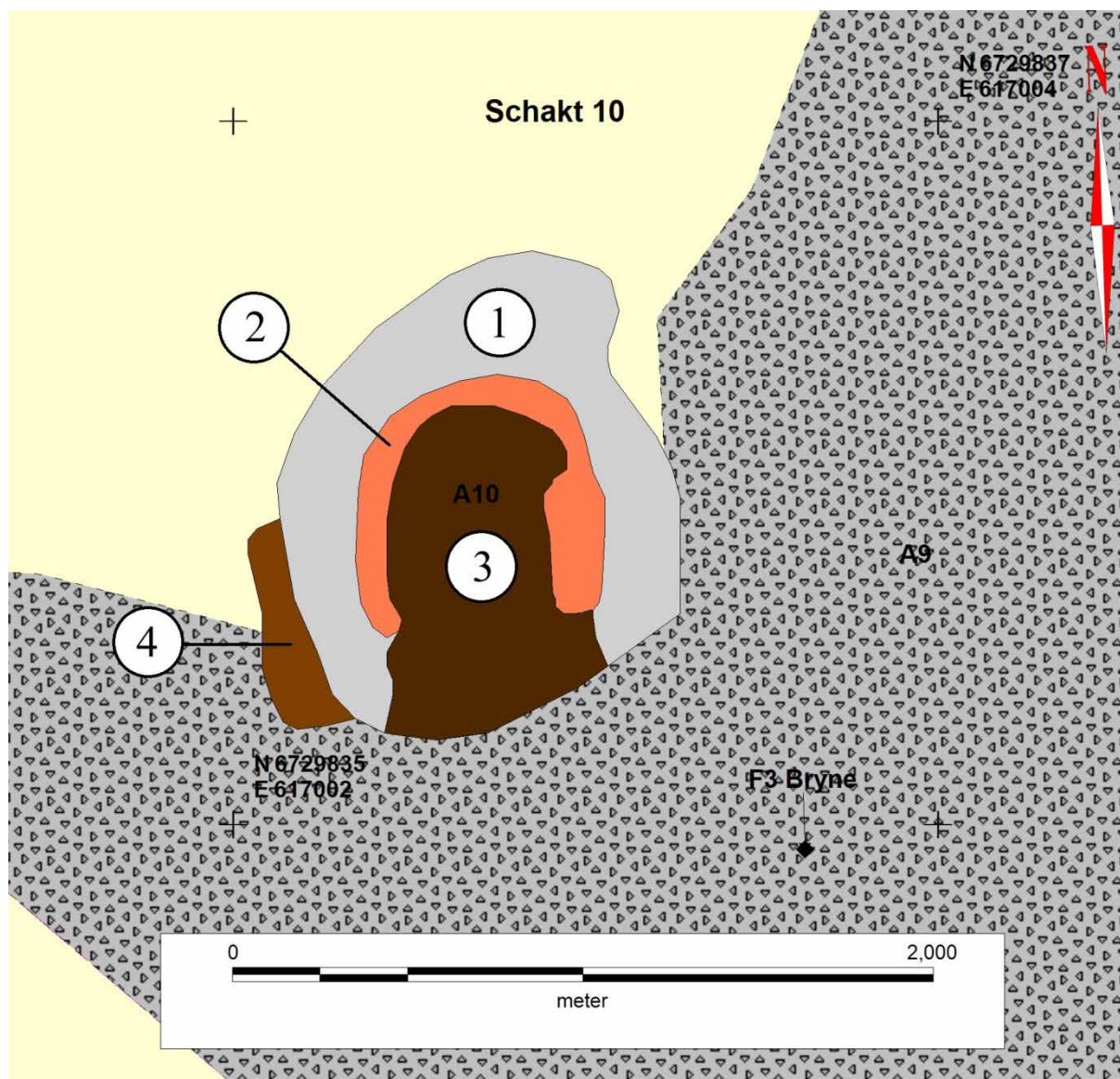
Slaggvarp, oregelbunden i plan, minst 4,3x3,75 meter stor (N-S), bestående av gråbrun sotig sand med inslag av slagg, 0,3 - 0,4 meter djupt, fortsätter in i östra och södra schaktkanten. En provgrop togs upp i anläggningens södra del. Ett fynd av fragment av påbörjat bryne av sandsten (F3, figur 9, 18, 22) påträffades inom anläggningen i närhet av blästerugn A10.

A10 Blästerugn

Blästerugn, oval i plan, 1,5x1,2 meter stor i ytterkant (N-S). I plan iaktogs tre olika lager, två yttre hästskoformade lager och ett något ovalt inre lager (Figur 17–18). Det yttersta lagret bestod av ljusgrå obränd lera, 0,1–0,15 meter brett. Innanför detta iaktogs ett lager av rödbrun bränd lera, 0,05–0,1 meter brett. Innerst iaktogs ett ovalt lager av mörkbrun sotig sand med bitar av slagg, bränd lera och enstaka mindre kolbitar, 0,5x0,65 meter stor (N-S). Eventuellt har ugnen tömts åt S och då med möjlig relation till slaggvarp A9. Blästerugnen har inte undersökts mer än ytligt, då detta inte låg inom ramen för förundersökningen, och finns kvar inför en eventuell framtida arkeologisk undersökning, etapp 2.

Figur 17. Foto över blästerugn A10. Taget från SSÖ. Foto: Katarina Ericksson.

Figur 18. Planritning över blästerugn A10 i schakt 10. Skala 1:20.

Lagerbeskrivning:

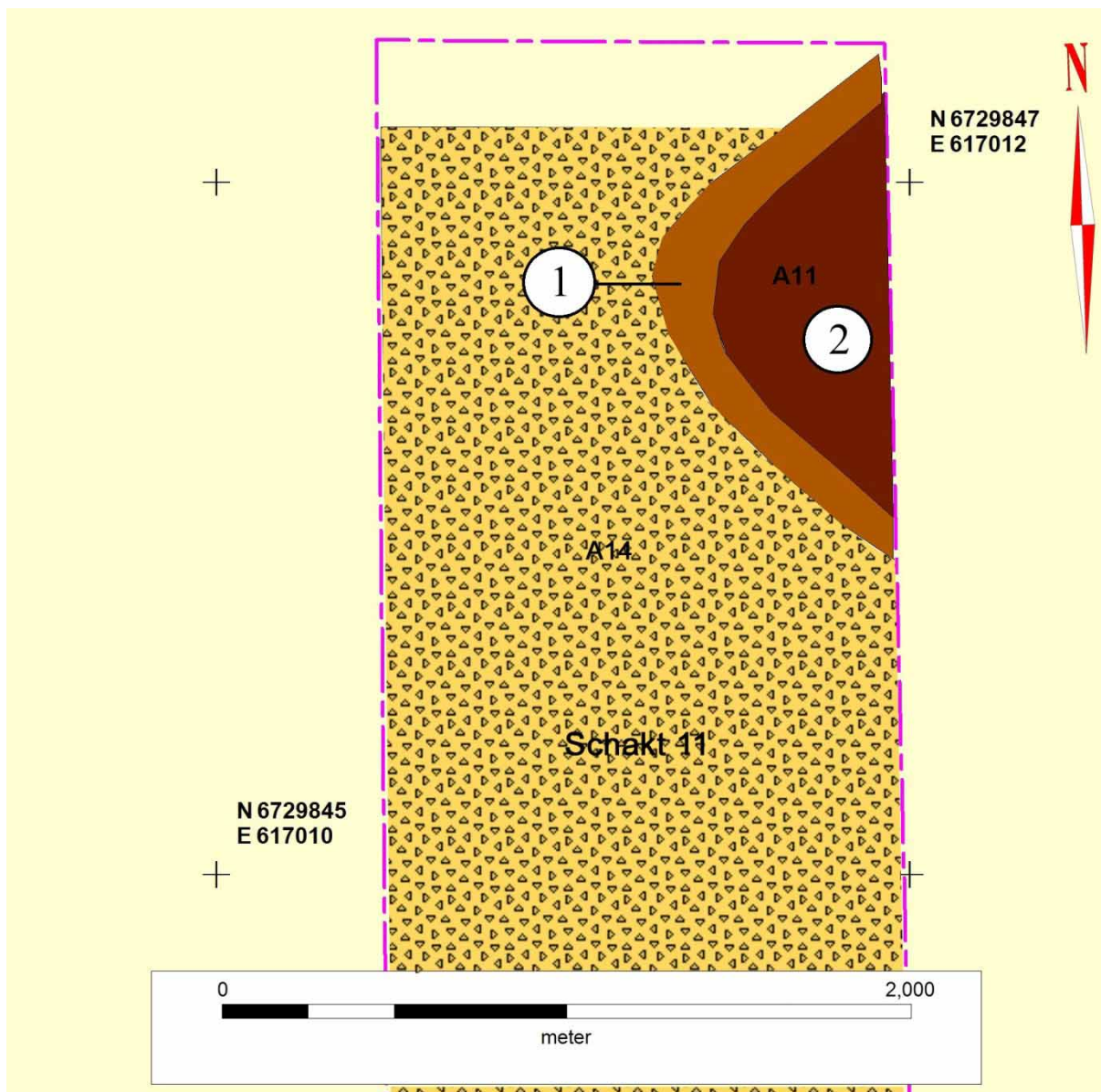
1. Gråvit lera (Schaktvägg eller gropfodring för slaggavtappning).
2. Röd bränd något porös lera (insida schaktvägg eller gropfodring för slaggavtappning).
3. Mörkbrun humös sand med kol, sot och slagg (Fyllnads- och raseringsmassor).
4. Brun humös sand med enstaka slagg (Oklar funktion, möjligen spår av blästringång?).

A11 Blästerugn?

Blästerugn, till synes kvadratisk i plan, minst 1x1 meter stor (NNV-SSÖ), fortsätter in i norra och östra schaktkanten (Figur 19–20). I plan iaktogs i ytterkant ett 0,1–0,15 meter brett lager av beige hård, möjligen bränd, lera. Innanför detta iaktogs ett något sotigt lager av rödbrun sand med måttlig mängd slagg. Utanför anläggningens västra och södra kant iaktogs måttligt med slagg blandad med grovkornig lös gul sand. Möjligen har den eventuella blästerugnen tömts åt någon av dessa riktningar samt att den yttre slaggförekomsten utgör ett resultat av en skadad slaggvarp. Slaggprover från anläggningen tillvaratogs. Kol taget ur slaggprov skickades till ¹⁴C-analys och anläggningen har daterats till vendeltid. Den eventuella blästerugnen har inte undersökts mer än ytligt, då detta inte låg inom ramen för förundersökningen, och finns kvar inför en eventuell arkeologisk undersökning, etapp 2.

Figur 19. Foto över eventuell blästerugn A11. Streckad röd linje markerar möjlig ugnsvägg av bränd beige lera. Taget från S. Foto: Katarina Eriksson.

Figur 20. Planritning över möjlig blästerugn A11 och skadad slagghvarp A14 i schakt 11. Skala 1:20.

Lagerbeskrivning:

1. Hård beige lera (Schaktvägg eller gropfodring för slagghavtappning).
2. Gråbrun något humös sand med kol, sot och slagg (Fyllnads- och raseringsmassor).

A12 Slagghvarp?

Slagghvarp, oregelbunden i plan, minst 6x2,3 meter stor (Ö-V), bestående av gråbrun sotig sand med måttligt inslag av slagg, 0,25 meter djupt, fortsätter in i västra och norra schaktkanten. Möjligen ligger ytterligare en blästerugn bortom norra schaktkanten, närmare vägen. På grund av förekomst av större träd och rötter gick det vid tillfället inte att frilägga en större yta för att undersöka detta.

A13 Slaggvarp

En sannolik slaggvarp påträffades rakt igenom hela schakt 13, minst 4x1,4 meter stor (NÖ-SV) bestående av rikligt med slagg blandad med gråbrun sotig sand (Figur 21). Möjligen ligger ytterligare en blästerugn bortom nordvästra schaktkanten. Eventuellt har slaggvarpen en relation till en skadad slaggvarp (A8), vilken påträffades i samband med Läns museet Gävleborgs förundersökning på fastighet Sättra 109:1 och 111:10, år 2013 (Altner 2014).

Figur 21. Sammanhängande slagg (A13) inom schakt 13, blandad med brun humös sand med inblandning av kol och sot. Target från SV. Foto: Anders Altner.

A14 Slaggvarp

En möjlig skadad slaggvarp påträffades inom schakt 11, minst 2,6x1,5 meter stor (N-S) bestående av måttligt med slagg blandad med gulbrun grov sand, med enstaka sot och kol. Fortsätter in i östra, södra och västra schaktkanterna. Möjlig relation till eventuell blästerugn A11 (Figur 20).

Kulturlager

Utöver anläggningarna iakttogs också resterna av ett skadat kulturlager igenom hela schakt 6, bestående av gråbrun något humös sand med bitvis inslag av sot och mindre kolbitar, 0,05 - 0,12 meter tjockt, minst 9x2,8 meter stort (NÖ-SV). Inom kulturlagret påträffades ett fragment bryne av skiffer (F1, figur 8, 22).

BILAGA 3. FYNDLISTA

Fnr	Schakt	Anl	Lager	Material	Antal	Vikt	Mått L/Br/Tj	Typ/anmärkning
1	6	KL	L2	Skiffer	1		36x13x10 mm.	Fragment av bryne ur skadat kulturlager, spjälkad med en slipyta.
2	8	A1		Bergart / fossil	1		42 mm l och 18 mm Ø	Del av figur? delvis spjälkad och avbruten.
3	10	A9		Sandsten	1		77x69x44 mm.	Fragment av möjligt bryne med en eventuellt påbörjad slipyta.

Figur 22. Fyndlista över påträffade fynd. Inv. nr. GM 41399.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE